

PHIL VAN TONGEREN

MAGISCH!

AFFICHES VAN
ILLUSIONISTEN
1890-1935

GRAPHIC
MOODS

PHIL VAN TONGEREN

MAGISCH!

AFFICHES VAN
ILLUSIONISTEN
1890-1935

De serie Graphic Moods documenteert de geschiedenis van grafische vormgeving en illustratie in de twintigste eeuw. Vanuit wisselende invalshoek presenteert de reeks uiteenlopende verzamelingen van ontwerpen en afbeeldingen: affiches, ontwerpen voor verpakkingen en advertenties, boekomslagen, typografische vormgeving en meer.

COLOFON

Uitgave: Odessapress

www.odessapress.nl

info@odessapress.nl

Tekst: Phil van Tongeren

Samenstelling: Bert Haagsman

Vormgeving en productie: Magenta Xtra

www.magentaxtra.nl

ISBN 978 94 6303 002 1

NUR 656

VERSCHENEN

Phil van Tongeren

Magisch!

Affiches van illusionisten, 1890-1935

IN VOORBEREIDING

Affiches in actie

Klassieke Amerikaanse affiches uit de jaren dertig en veertig

Helden van het volk

Russische ruimtevaart tijdens de Koude

Oorlog, verbeeld op heldhaftige postzegels

Hardboiled

Omslagen van misdaadromans, 1940-1960

AUTEURSRECHTEN

Samenstelling, tekst en vormgeving:

copyright © 2016 Phil van Tongeren /

OdessaPress. Alle rechten voorbehouden.

COPYRIGHT

Compilation, text and design:

copyright © 2016 Phil van Tongeren /

OdessaPress. All rights reserved.

This book or parts thereof may not be reproduced in any form, stored in any retrieval system, or transmitted in any form by any means – electronic, mechanical, photocopy, recording, or otherwise – without prior written permission of the publisher,

INHOUD

- 5   **Magisch!**
              Inleiding
- 11   **The Herrmann Family**
- 20   **The Baldwins**
- 24   **Kellar**
- 37   **Servais le Roy**
- 42   **Bancroft**
- 48   **Necromancers, mentalisten en paragnosten**
              Heller 49, The Great Krieger 50, The Great Barrie 51, Von Arx 52,
              Mildred & Rouclere 53, Onbekende illusionist 55, Zan Zig 56, Bellag & Aouda 57,
              Nellie Harmston 58, The Fak-Hongs 59, Carl Hertz 60, Hugard 61
- 62   **Thurston**
- 77   **Kar-Mi**
- 83   **Houdini**
- 88   **Occultisten, transformisten en mystici**
              Andress 89, Professor Perron & Miss Ada Fitzroy 90, The Great Nicóla 92,
              Laurant 93, Alma 95, Chefalo 97
- 98   **Carter the Great**
- 104   **Newmann the Great**
- 109   **Alexander**
- 114   **Dante**
- 119   **Blackstone**
- 124   **George**
- 128   **Credits afbeeldingen**

MAGISCH!

In Magic in the Moonlight van regisseur Woody Allen gaat illusionist Stanley, die in oriëntaalse vermomming de Europese podia afreist, tot het uiterste om medium Sophie op fraude te betrappen. Het jaar is 1928, het decor de Côte d'Azur, en het is Allen eerder te doen om zonovergoten romantische verwickelingen, de 'magie' van de liefde, dan om de vraag of er al dan niet leven na de dood is. Alleen in de openingsscène zien we Stanley op de Bühne bezig, onder meer met het doen verdwijnen van een olifant.

Niettemin liet de regisseur-scenarist, die in zijn jeugd zelf ook graag mocht goochelen, zich voor het filmpersonage volop inspireren door de historische werkelijkheid. Zo is Stanley's podiumpersoonlijkheid, de Fu Manchu-achtige Wei Ling Soo, gebaseerd op de Amerikaanse illusionist William Ellsworth Robinson (1861-1918), die als Chung Ling Soo furore maakte. Robinson stierf tijdens een show toen hij werd getroffen door een kogel uit een slordig onderhouden pistool. Zo fataal loopt het met Stanley niet af. Wel is het de vraag of hij na voor Sophies charmes te zijn bezwaken nog met dezelfde verbeterheid ten strijde trekt tegen charlatans. In dat opzicht pleegt hij verraad aan de 'goede zaak' waar Robinson en vele van diens collega's voor bleven vechten.

Een van die collega's was boeienkoning Harry Houdini (1874-1926), misschien wel de beroemdste van alle klassieke illusionisten (die overigens ook eens een olifant wegtoverde). Om spiritisten op zwendel te betrappen bezocht Houdini in de jaren twintig meer-

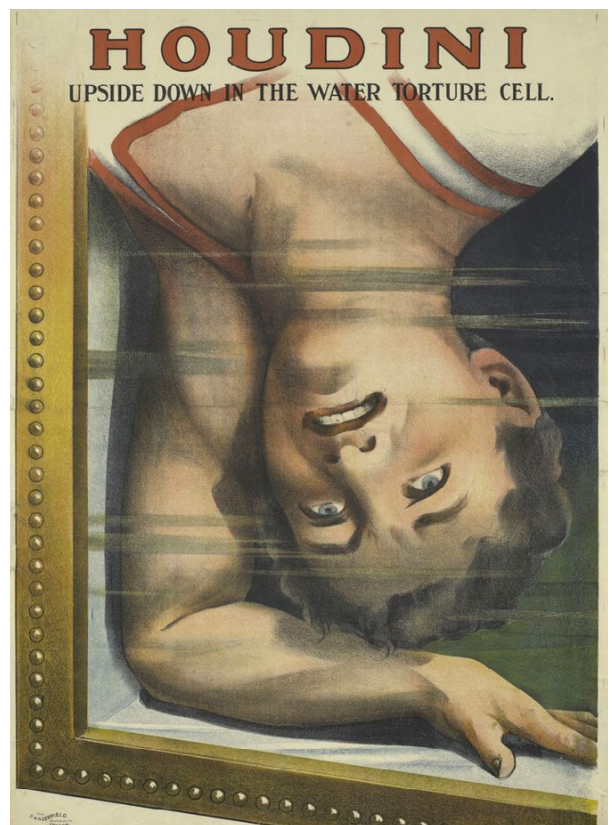
Howard Thurston, VS 1915. Dit is een remake van het affiche op pagina 72.

Robinson, die als Chung Ling Soo furore maakte, stierf tijdens een show toen hij werd getroffen door een kogel uit een slordig onderhouden pistool.

Houdini daagde het publiek uit de 'eigen handboeien' mee te nemen. VS, circa 1900-1910.

Houdini, The Chinese Water Torture Cell. VS, circa 1900-1910.

maals séances, incognito natuurlijk. De poster van een van zijn shows (p. 87) spreekt boekdelen over zijn scepsis ten aanzien van het hiernamaals. 'Do Spirits Return? Houdini Says No – and Proves It.' Het kostte hem zijn vriendschap met de geestelijke vader van Sherlock Holmes, Sir Arthur Conan Doyle, die na de dood van vrouw en zoon zijn heil had gezocht bij het spiritisme.

Ironisch genoeg sprak Houdini met zijn echtgenote Bess af dat zij na zijn overlijden contact met zijn geest zou proberen te leggen. Dat Bess er, na tien jaar vergeefs op antwoord te hebben gewacht, in 1936 het bijtje bij neergooide, kan als een ultiem bewijs van Houdini's overtuiging gelden: dood is dood. Al kan niet worden uitgesloten dat de ontsnappingskunstenaar, door aan gene zijde het zwijgen te bewaren, probeerde te voorko-

men dat zijn voormalige spiritistische tegenstanders alsnog hun gelijk zouden halen...

Harry Houdini was de eerste die zich gekend en ondersteboven in een met water gevulde glazen kooi liet zakken, met enig racistisch sentiment The Chinese Water Torture Cell genoemd. Met magie of zelfs de suggestie ervan heeft deze stunt weinig van doen, en dat geldt eigenlijk ook voor de rest van Houdini's repertoire dat bestond uit variaties op hetzelfde thema.

Een object of levend wezen dat de wet van de zwaartekracht lijkt te tarten, komt al dichterbij in de buurt van een 'wonder'. De Belg Servais Le Roy zou de bedenker van de beroemdste versie van de truc zijn, de zogeheten Asrah Levitation, ook bekend als Rostrum. Een assistente gaat op een tafel liggen en wordt

Het affiche voor het nummer *Sawing a Live Woman in Halves* neemt het niet al te nauw met wat er werkelijk op het podium was te zien.

door de illusionist met een laken bedekt. Er volgt een opwaartse beweging waarna ze op enige hoogte boven het tafelloppervlak zweeft. Nadat de gestalte weer is neerge-daald, trekt de illusionist het laken weg en is de assistente in rook opgegaan. Le Roy zou zijn levitatie-nummer in 1902 voor het eerst publiekelijk hebben vertoond. Op pagina 41 is een wel heel vrije artist's impression ervan te zien: de assistente wordt door Le Roy als een geest de zaal in geworpen. Ook het affiche voor de show van Carter the Great (p. 100) toont een klassiek nummer, *Sawing a Live Woman in Halves*, en ook hier neemt de anonieme illustrator/ontwerper het niet al te nauw met wat er werkelijk op het podium was te zien. In elk geval lag het 'slachtoffer' niet open en bloot in twee helften op tafel. Voor deze truc, die begin jaren twintig voor het eerst werd uitgevoerd, neemt de assistente altijd eerst plaats in een kist, waarbij alleen haar hoofd aan de ene kant en haar voeten aan de andere zichtbaar zijn. Trouwens, ook Carter mocht zijn shows graag van een oriëntaals tintje voorzien, zoals op de prent is te zien.

Een overdreven voorstelling van zaken kenmerkt ook de affiches van B-films uit de jaren vijftig en zestig, waarop het publiek vaak grotere borsten, explosies en monsters werd beloofd dan in de films zelf te zien waren. De filmindustrie nam de marketing-

Deze Australische affiches voor *The Great Levante* en *Dante* vertonen meer dan toevallige overeenkomsten. Beide dateren uit de jaren dertig; welk van de twee als eerste werd gepubliceerd valt helaas niet meer te achterhalen.

trucs van de illusionisten over en groeide uit tot big business. Maar anders dan verwacht heeft Hollywood het oudere métier niet de doodsteek toegebracht. De Israëlische mentalist Uri Geller een lepel te zien buigen maakt nog altijd meer indruk dan een Superman die met zijn blote handen een brandend booreiland voor instorten behoedt. De verdwijntucs van David Copperfield en Hans Klok oogsten meer bewondering dan de teleportatie over grote afstand ('Beam me up, Scotty') uit de Star Trek-series en -films. Dat is minder raadselachtig dan het lijkt. Waar filmpionier Georges Méliès in het begin van de vorige eeuw zijn trucages nog als magie aan het publiek presenteerde, laat de filmindustrie zich tegenwoordig uitgebreid in de kaart kijken. In fanbladen en op websites

Getuige deze affiches waren *The Amazing Alma*, *Phillips Climation*, *The Great Dayton Show* en *Don G. Merle* allen bedreven in de kunst van de levitatie. En alle vier bezweken ze voor de charmes van deze stock poster, die op de markt werd gebracht door steendrukkerij Donaldson uit Newport, Kentucky. Het ontwerp dateert vermoedelijk uit de jaren twintig.

komen special effects artists uitgebreid aan het woord over hun vak, making-of's op internet en dvd en blu-ray tonen stap voor stap hoe computereffecten worden geïntegreerd in 'gewone' filmopnamen. Met andere woorden: de magie van de film ligt op straat en is daarmee opgehouden magie te zijn. Hedendaagse illusionisten doen er hun voordeel mee. Omdat we hen nu juist niet in de kaart kunnen kijken, beschouwen we ze toch een beetje als tovenaars, en in die zin van een hogere orde dan de special effects-technici uit het filmbedrijf.

Een aanwijzing dat Hollywood zelf in het illusionisme een belangrijke voorloper ziet – om niet te zeggen zijn meerdere erkent – is het enorme aantal films over het onderwerp. Vooral de figuur van Harry Houdini blijft tot de verbeelding spreken. De boeienkoning zelf was in de jaren twintig in vijf films te bewonderen, als personage in een veelvoud daarvan. In de biopic Houdini uit 1953 werd hij gespeeld door Tony Curtis, in de gelijknamige

tweedelige tv-serie uit 2014 door Adrien Brody. In de lente van 2014 werd bovendien Johnny Depp genoemd als hoofdrolspeler van The Secret Life of Houdini: The Making of America's First Superhero. Ondertussen zijn de ware erfgenamen van Houdini natuurlijk op andere podia te vinden, soms letterlijk, zoals in het geval van Hans Klok, die een van zijn shows The New Houdini noemde.

Ook in literaire en semi-literaire kringen houdt de fascinatie voor Houdini aan. Als belangrijke bijfiguur zien we hem aantreden in E.L. Doctorovs bestseller Ragtime uit 1975; in de pulpboekenreeks The Harry Houdini Mysteries is hij zelfs het middelpunt. En in juli 2014 werd de 'verstripping' van de boeienkoning aangekondigd voor de reeks Sherlock Holmes Vs. Harry Houdini. Zijn status als romanpersonage wordt hooguit benaderd – niet geëvenaard – door collega Carter the Great (1874-1936). Die schopte het tot titelpersonage van een andere bestseller, Glen David Golds Carter Beats the

Devil uit 2001. Net als Doctorov vermengt Gold fictie met feiten wanneer hij de illusionist als hoofdverdachte opvoert van de 'moord' op de Amerikaanse president Warren G. Harding (die in werkelijkheid aan een longontsteking stierf).

Hoe Houdini, Carter c.s. hun populariteit zélf uitbaatten is op de hiernavolgende pagina's te zien. In het tijdperk van vóór de televisie en het internet waren het – veelal anoniem gebleven – afficheschilders die het 'hooggeerd publiek' in de juiste stemming moesten brengen. Behalve dat de kunststukjes steevast schromelijk overdreven werden neergezet, putte men voor aanvullende stoffering uit min of meer dezelfde iconografie. Zo wemelt het van de Mefisto's en rode duiveltjes op de affiches en verwijzen tulbanden en haremtaferelen naar de sprookjesachtige wereld van het Midden-Oosten. Mogelijk voorzagen de illusionisten in een behoefte aan het irrationele en mysterieuze dat in de verregaand geïndustrialiseerde westerse maatschappij van rond 1900 naar de marge was verbannen. Tegelijkertijd lijkt het kleurrijke publiciteitsmateriaal een andere boodschap af te willen geven. Het is maar make-believe, een circusnummer, een proeve van behendigheid. Met de hocus pocus

Naar verluidt zou dit affiche voor Carter the Great schrijver Glen Gold hebben geïnspireerd tot zijn roman Carter Beats the Devil. VS, circa 1926.

bedreven door zich spiritisten, mediums of mentalisten noemende oplichters, heeft het niets te maken. Beloon ons met applaus, niet met geloof. ★

KELLAR

KELLAR

HARRY KELLAR, 1849-1922

Kellar, kind van Duitse immigranten en geboren in Erie, Pennsylvania, werkte in zijn jeugd als apothekershulpje. Op zekere dag veroorzaakte de tienjarige (!) tijdens het rommelen met chemicaliën een explosie die een krater in de vloer sloeg. Om straf te ontlopen ging hij ervandoor door zich aan boord van een trein te verstoppen. Een dominee ontfermde zich over de knaap, maar kon niet verhinderen dat zijn protegé van het rechte pad afdwaalde. Ook in zijn latere carrière als professioneel illusionist bleef Kellar zelden lang op één plek hangen. Zijn tournees voerden hem tussen 1873 en 1884 over de hele wereld, van de VS tot China, van Zuid-Amerika tot Australië, van Europa tot de Filippijnen.

Kellars leven heeft trekjes van een avonturenroman. Hij stak zich regelmatig diep in de schulden, maar maakte ook fortuin. Hij overleefde een scheepsramp in de Golf van Biskaje en trad op voor het gezin van de Amerikaanse president Theodore Roosevelt.

In 1917, negen jaar nadat Kellar met pensioen was gegaan, haalde vriend en bewonderaar Harry Houdini hem over nog één optreden te geven. Na afloop van de benefietvoorstelling werd de Dean of American Magicians

---

Naar verluidt was Kellar een betere entertainer dan illusionist.

Kellar, VS 1900.

door zijn collega-illusionisten in een stoel het podium van het Newyorkse Hippodrome theater afgedragen, en door het 125-koppige huisorkest uitgeluid met de evergreen Auld Lang Syne.

SPECIALITEIT

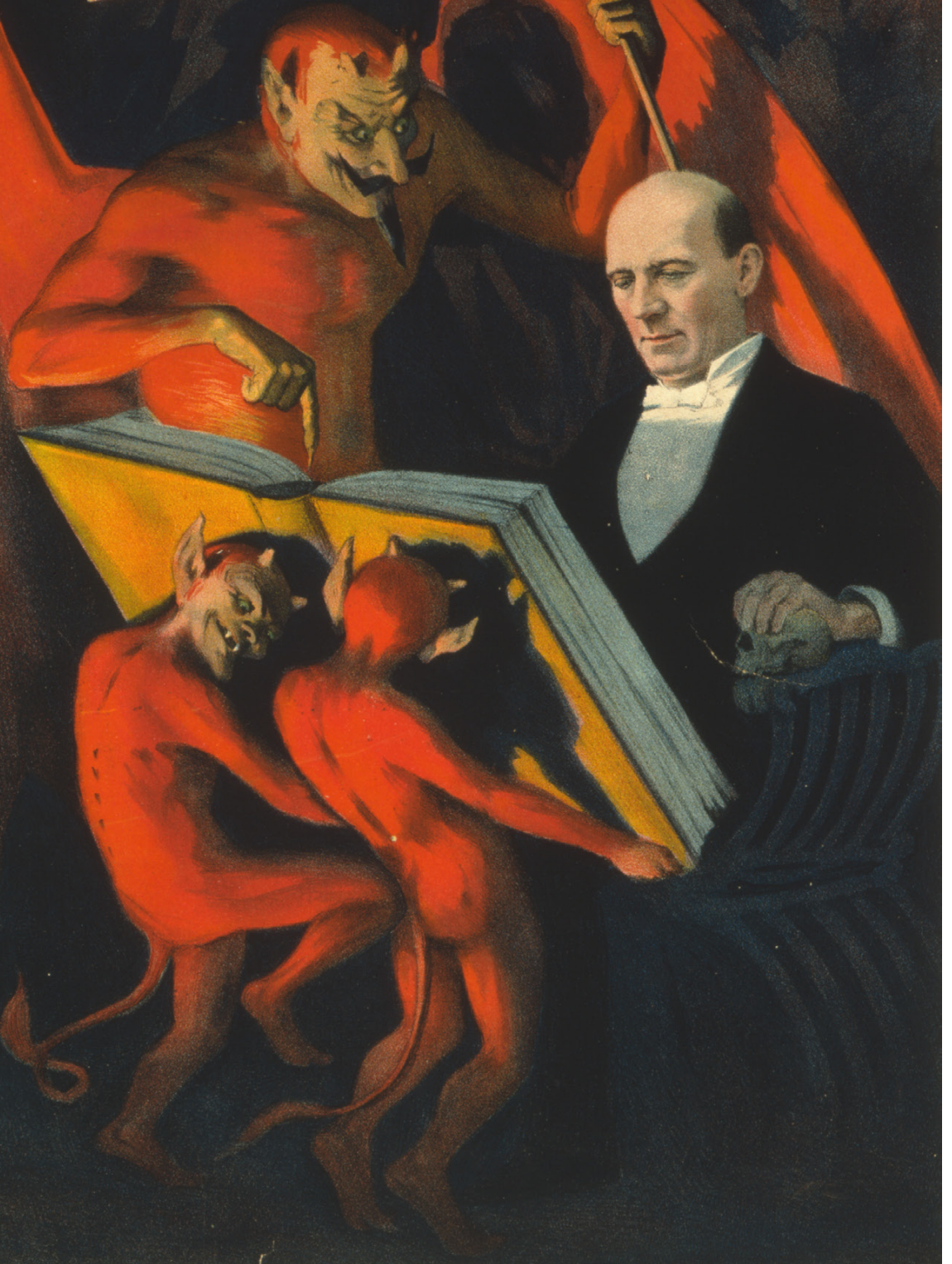
Naar verluidt was Kellar een betere entertainer dan illusionist. Zijn naaste concurrent Alexander Herrmann merkte eens laatdunkend op dat Kellar bij gebrek aan vingervlugheid moest terugvallen op mechanische trucs. Maar het publiek liet zich door

Kellar, die wel razendknap de aandacht kon afleiden, maar al te graag bedotten. Beroemd werd hij met de act The Levitation of Princess Karnac. Andere beroemde nummers zijn The Nested Boxes, een gecompliceerde verdwijntruc rond zes ringen, en The Vanishing Lamp, waarbij Kellar op een met een doek bedekte gloeilamp schoot, die vervolgens zou terugkeren naar 'zijn oorspronkelijke eigenaar in India.' ★

Kellar, VS circa 1895-1910.

KELLAR

KELLAR'S

STARTLING
WONDER

THE CASSADAGA PROPAGANDA.

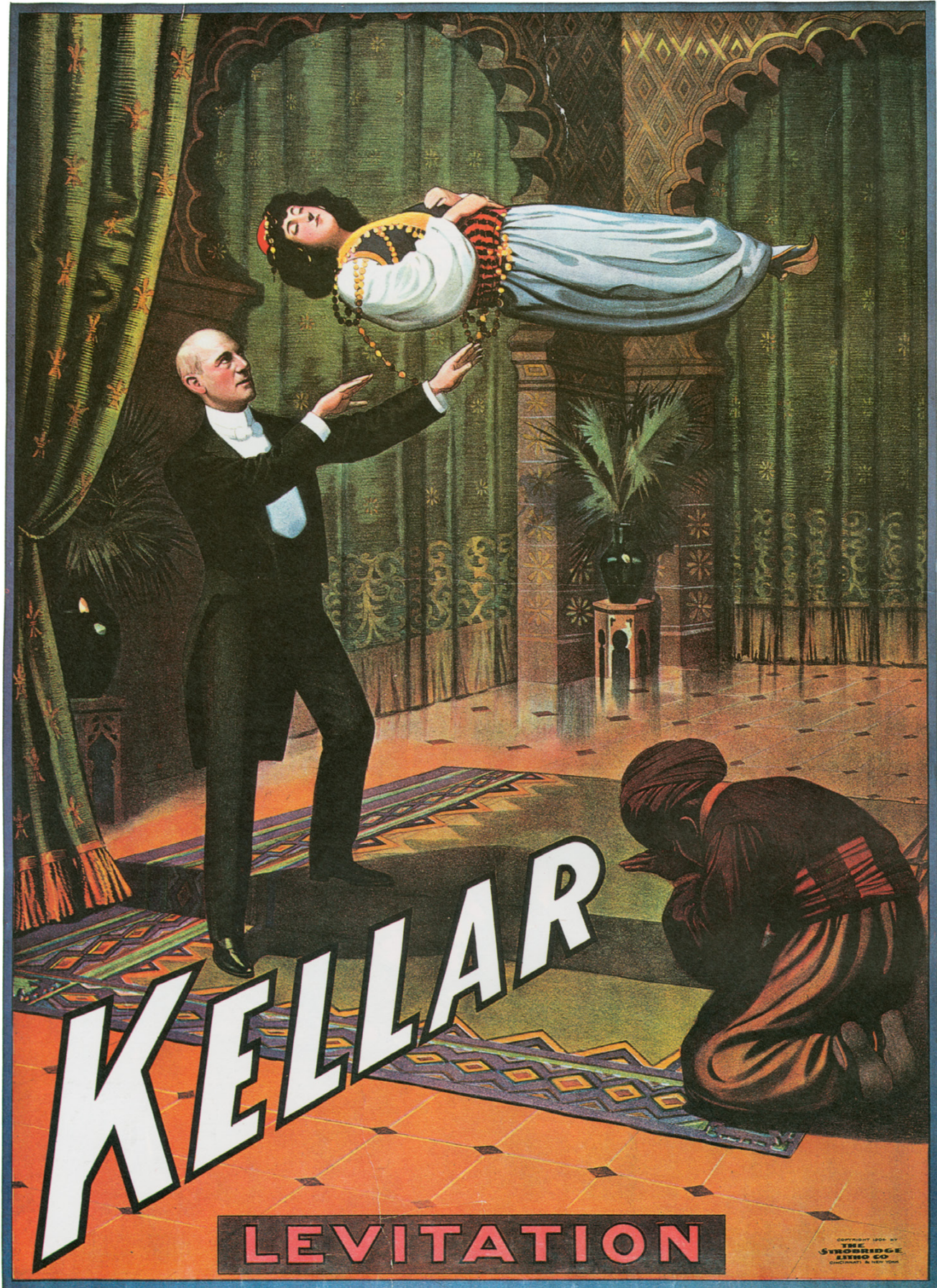
KELLAR

COPYRIGHT 1894 BY
THE
STROBRIDGE
& FINE CO.
CHICAGO, ILL.

LEVITATION.

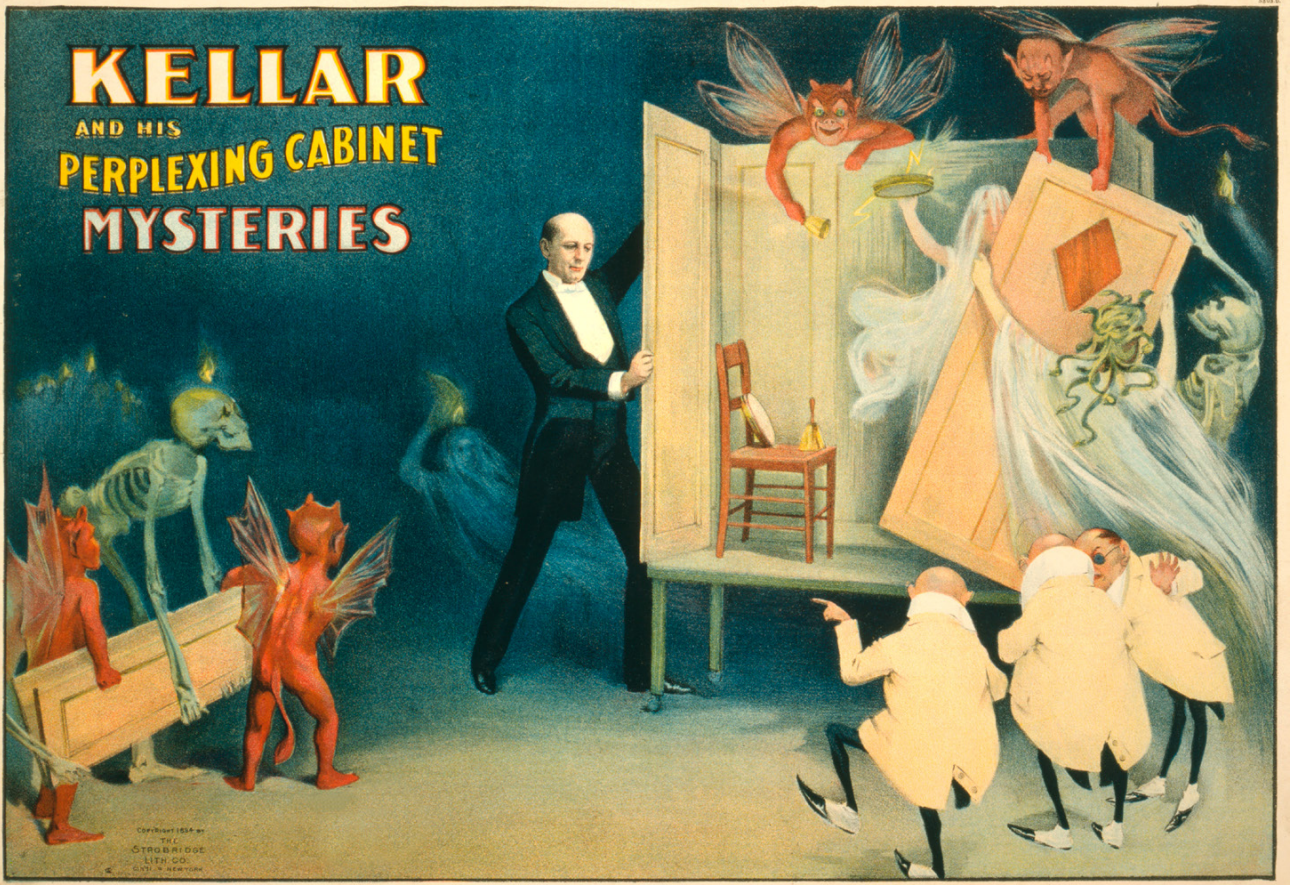

KELLAR

AND HIS
PERPLEXING CABINET
MYSTERIES

KELLAR

IN HIS
LATEST
MYSTERY

SELF DECAPITATION

COPYRIGHT 1927 BY
THE
STROBRIDGE
LYNN CO.
CINCINNATI, OHIO

KELLAR'S

LATEST WONDER

THE GOLDEN BUTTERFLY

THE MOST DARING ILLUSION OF THE AGE

COPYRIGHT 1906 BY THE STRAUBER LITH CO. CHICAGO, ILL. U.S.A.

COPYRIGHT 1898 BY THE STROBRIDGE LITHO CO. CINCINNATI & NEW YORK

**GRAPHIC
MOODS**

ODESSAPRESS.NL